



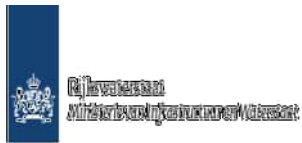
**D&B**

**HANDLEIDING  
VOOR SCHOLEN**

**SCHONE, LANGE  
SNOEPROUTES**

# INHOUDSOPGAVE

<b>Aanpak voor én door scholieren</b>	3
<b>Benadering scholieren</b>	4
Gezamenlijke aftrap	5
<b>Stappenplan voor scholieren</b>	8
Stap 1: Analyseer het probleemgedrag	10
Stap 2: Formuleer het doelgedrag	10
Stap 3: Zoek motieven, weerstanden en omgevings- factoren uit	10
Stap 4: Belangrijkste factoren	11
Stap 5: Interventie bedenken	12
Stap 6: Kosten-baten analyse	12
Stap 7: Implementatie van de interventie	12
<b>Bijlage 1: Checklist probleemanalyse</b>	15
<b>Bijlage 2: Checklist omgevingsfactoren</b>	16



**D&B**

[www.dbgedrag.nl](http://www.dbgedrag.nl)

April 2020

# AANPAK VOOR ÉN DOOR SCHOLIEREN

Deze handleiding biedt scholen middelen om zwerfafval op lange snoeroutes tegen te gaan. Het betreft een aanpak voor én door scholieren. Scholieren gaan zelf aan de slag om het zwerfafval op hun snoeroute aan te pakken. We beschrijven een manier om het project (vanuit gedragsinzichten) zo succesvol mogelijk af te trappen. Daarna geven we een stappenplan dat scholen handvatten geeft om scholieren stap voor stap zwerfafval te laten aanpakken, met als doel een langdurige gedragsverandering te bewerkstelligen. Dit begint met een probleemanalyse van het vervuilgedrag en de omgeving en eindigt met het implementeren van interventies op de snoeroute.

Deze handleiding geeft enkel de richtlijnen voor de aanpak. Gebruik de handleiding als basis voor de ontwikkeling van lesmateriaal of een project binnen jouw school.

De handleiding kwam tot stand in opdracht van Rijkswaterstaat in samenwerking met ROVA.



# BENADERING SCHOLIEREN

# BENADERING SCHOLIEREN

Vervuilers van lange snoeproutes zijn onder andere scholieren. Zij fietsen de route elke schooldag twee keer. Uit eerder onderzoek\* naar zwerfafval langs lange snoeproutes bleek dat brugklassers niet de voornaamste vervuilers zijn op snoeproutes. Toch is het belangrijk juist hen te beïnvloeden. Wanneer zij direct het gewenste gedrag aanleren, is de kans groter dat zij dit blijven vertonen gedurende hun schoolcarrière. Start de zwerfafvalaanpak aan het begin van het eerste schooljaar, wanneer ze voor het eerst de (snoep)route gebruiken. Dit is een goed moment voor beïnvloeding, omdat zij een nieuwe fase ingaan en er dus nieuwe gewoontes ontstaan. Zij staan dan meer open voor gedragsverandering.

## Project promoten

Om het project te promoten kun je gebruik maken van social modeling. Koppel een aantal ouderejaars aan het project van de brugklassers. Het is belangrijk dat deze ouderejaars een voorbeeldfiguur is en zich inzet tegen zwerfafval. Jongeren zijn beïnvloedbaar door rolmodellen. Een belangrijke voorwaarde is wel dat het rolmodel dat wordt gekozen een consistent imago heeft met de boodschap, anders zal de campagne averechts werken. Ook moeten de jongeren een positieve attitude hebben over het rolmodel. Brugklassers kijken vaak op tegen ouderejaars en de sociale norm wordt vaak door hen neergezet. Uit eerder onderzoek bleek ook dat scholieren uit de hoogste klassen vaak een verantwoordelijkheidsgevoel ervaren en meer met het milieu

\* Onderzoeks- en adviesbureau Marintel voerde in 2019 een gedragsanalyse uit op zwerfafval langs lange snoeproutes.

bezig zijn. Zij zijn daarom vaak geschikt om in te zetten. Je zou eventueel ook een *social influencer* of bekend persoon (bekende zanger of voetballer) uit de omgeving kunnen vragen.

## WEERSTAND (REACTANCE) VOORKOMEN

Scholieren ervaren een hoge mate van reactance. Autonomie en eigen keuzes maken zijn belangrijke thema's onder jongeren van deze leeftijd. Zij verzetten zich graag tegen degenen die hen vertellen afval niet op straat te gooien. Het is daarom belangrijk om te zorgen dat de boodschap van een afzender komt waar zij weinig weerstand tegen ervaren.

## GEZAMENLIJKE AFTRAP

Start het project met een gezamenlijke aftrap aan het begin van het schooljaar. Het is belangrijk dat scholieren weten dat ze dit project samen gaan aanpakken. Wanneer ze zien dat hun medescholieren zich ook inzetten tegen zwerfafval vergroot dat hun motivatie. Met een gezamenlijke aftrap zet je een **positieve sociale norm** neer.

Het rolmodel vertelt in een kort filmpje aan de leerlingen wat de gewenste sociale norm is met betrekking tot zwerfafval. Er kan een slogan of hashtag worden gecreëerd waarin de jongeren commitment aangaan met het juiste gedrag. Het filmpje plaats je in de online schoolomgeving. De slogan kan je als prompt gebruiken op de snoeproute. Zo kan deze bijvoorbeeld als boodschap op de straat worden gespoten op de pijnpunten die in kaart zijn gebracht. Zo worden scholieren herinnerd aan de boodschap en het project.

Laat scholieren tijdens deze aftrap hun commitment uitspreken voor het schoon houden van hun eigen route.

- Laat scholieren een foto delen op social media 'Ik houd mijn route schoon' als zij zwerfafval opruimen op hun route. Wanneer zij hierbij de eerdergenoemde hashtag gebruiken, maken zij kans op een prijs of wordt hun foto gedeeld door het rolmodel. Het delen van foto's op sociale media zet wederom een norm neer, die ook door hun klasgenoten wordt gezien.
- Hang een grote poster op met de tekst 'Wij houden onze route schoon' waar alle scholieren hun handtekening onderzetten (publieke commitment).
- Laat scholieren een formulier ondertekenen waarop ze beloven hun route schoon te houden (persoonlijke commitment).

Ook kan je scholieren zelf laten nadenken over hoe ze de route schoon houden. Dit noemen we een implementatie intentie. Bijvoorbeeld: 'Als ik afval heb wanneer ik naar school of huis fiets, bewaar ik dit in mijn tas/jas/broekzak totdat ik een afvalbak tegenkom'.

## SOCIALE NORM

Mensen zijn kuddedieren, ze kopiëren gedrag van anderen. Vooral voor jongeren is 'groepsdruk' een belangrijke factor voor hun gedrag. De sociale norm kan verkeerd gedrag uitlokken, wanneer bijvoorbeeld iedereen afval op de grond gooit. Aan de andere kant lokt het ook het gewenste gedrag uit als dat de norm is; afval hou je onderweg bij je en gooi je in de eerstvolgende afvalbak. Bij het uitdragen van een sociale norm is het belangrijk dat je de positieve sociale norm uitdraagt: 'De meeste scholieren gooien hun afval in de afvalbak'. Een rolmodel kan bijdragen aan deze norm, door deze uit te dragen. Dit noemen we social modeling.

## COMMITMENT

Wanneer mensen een belofte doen, zijn ze sterk geneigd daar ook naar te handelen. Laat scholieren dus hun commitment uitspreken, en het liefst opschrijven, om de route schoon te houden. Als ze publiekelijk doen, zijn ze nog sterker geneigd zich eraan te houden.

## IMPLEMENTATIE INTENTIE

Nieuw gedrag is moeilijk te bewerkstelligen wanneer het niet concreet is. Een implementatie intentie helpt mensen om het concrete gedrag uit te voeren. Laat scholieren concreet opschrijven wat ze doen wanneer ze afval hebben op weg naar school of huis. Je laat ze dan een moment bewust nadenken over hoe te handelen op een bepaald moment. Op het moment dat zij in die specifieke situatie terecht komen, hebben ze voor zichzelf al bedacht hoe ze gaan handelen. Dat maakt het gedrag makkelijker. Hoe concreter de implementatie intentie, hoe effectiever.



# STAPPENPLAN VOOR SCHOLIEREN



# STAPPENPLAN VOOR SCHOLIEREN

Scholieren gaan aan de slag met hun eigen route; de route die zij elke dag fietsen. Dit kunnen meerdere routes zijn, die vanuit school naar de verschillende dorpen leiden. Maak groepjes van scholieren die dezelfde route fietsen.

De route die scholieren dagelijks fietsen kan voelen als 'hun route'. Dit noemen we gevoel van eigenaarschap. Met deze aanpak speel je in op dit eigenaarschap, een krachtige techniek om motivatie op te wekken.

## EIGENAARSCHAP

Het gevoel van eigenaarschap heeft een positieve invloed op de intrinsieke motivatie voor bepaald gedrag. Verhoog het gevoel van eigenaarschap over de snoeproute en betrek scholieren actief bij de aanpak van zwerfafval, waardoor ook het verantwoordelijkheidsgevoel voor een schone route groter wordt.

Het project bestaat uit een (versimpelde) probleemanalyse en het opzetten van interventies om zwerfafval tegen te gaan.



## BELANGRIJKE VOORWAARDE

Een voorwaarde voor de aanpak met scholieren is dat de basis eerst op orde is gebracht door de gemeente. Wanneer de basis niet op orde is, is de kans groot dat aanvullende interventies geen effect hebben. Voor het onderdeel van de basis op orde verwijzen we je naar de Handleiding voor Gemeenten: Schone Lange Snoeproutes.

## STAP 1: ANALYSEER HET PROBLEEMGEDRAG

De aanpak begint met het analyseren van het zwerfafvalprobleem langs de snoeproute. In de probleemanalyse zoeken scholieren naar weerstanden, motieven en omgevingsfactoren die een rol spelen bij het zwerfafval langs de route die ze zelf dagelijks fietsen.

Zie **bijlage 1** voor een vragenlijst voor de probleemanalyse. Laat scholieren deze vragen zo compleet en concreet mogelijk beantwoorden.

## STAP 2: FORMULEER HET DOELGEDRAG

Nadat scholieren in beeld hebben gebracht wat het probleem is, laat je ze formuleren wat het doel is van de aanpak. Laat ze zo concreet mogelijk doelgedrag formuleren. Dit wil zeggen dat je je doel formuleert in termen van gewenst gedrag.

Dus:

- Scholieren nemen hun afval mee naar huis en gooien het daar weg.
- Fietsers gooien hun afval in de afvalbak aan het einde van de route.

En niet:

- Er ligt geen afval meer op de route.
- Fietsers gooien geen afval meer op straat.

Door je doelgedrag zo concreet mogelijk en op gedragsniveau te formuleren kun je beter in beeld brengen waarom je doelgroep op dit moment dit gewenste gedrag (nog) niet vertoont.

## STAP 3: ZOEK MOTIEVEN, WEERSTANDEN EN OMGEVINGSFACTOREN UIT

Laat scholieren een onderzoek doen naar motieven en weerstanden die spelen bij het achterlaten van afval op de route.

**Motieven** zijn redenen waarom de doelgroep zwerfafval achterlaat. Bijvoorbeeld:

- Iedereen laat afval achter.
- Het is cool om je afval op de grond te gooien.

**Weerstanden** zijn redenen waarom ze het afval niet in de afvalbak gooien. Bijvoorbeeld:

- Het is vies om het afval vast te houden.
- Er is geen tijd om stil te staan bij een afvalbak.

**Omgevingsfactoren** zijn beperkingen in de omgeving. Laat scholieren de route fietsen en een check doen: wat draagt eraan

bij dat afval op de grond wordt gegooid? Daarbij kunnen ze de checklist uit **bijlage 2** gebruiken.

## STAP 4: BELANGRIJKSTE FACTOREN

Laat scholieren een overzicht maken van alle factoren die ze hebben gevonden in hun onderzoek en die volgens hen bijdragen aan vervuilgedrag op lange snoeroutes. Laat ze daarna kiezen welke factoren het sterkst bijdragen.

### Welke factoren dragen het sterkst bij aan het zwerfafval?

Dit zijn de factoren waar ze in de volgende stap een interventie voor bedenken. Het is dus belangrijk dat het factoren zijn waar ze op een relatief makkelijke en goedkope manier een interventie voor kunnen maken.

**Optioneel (voor meer uitdaging):** Laat scholieren een schematisch overzicht maken van alle factoren die ze hebben genoteerd, die volgens hen bijdragen aan het zwerfafval op lange snoeroutes.

Dit is een voorbeeld van een schematisch overzicht. In het zwarte blok noem je het eerder geformuleerde **doelgedrag**, bijvoorbeeld: 'Ik gooi afval in de afvalbak' of 'ik hou mijn afval bij me tot ik een afvalbak tegenkom'.

Daaromheen benoem je motieven (die dragen bij aan het gewenste gedrag en duid je aan met een plusteken), weerstanden (die belemmeren het gewenste gedrag en duid je aan met een minteken), en omgevingsfactoren die het gewenste gedrag stimuleren (+) en die het gewenste gedrag belemmeren (-).

Laat scholieren uit het schematisch overzicht de belangrijkste factoren kiezen die invloed hebben op vervuilgedrag op lange snoeroutes.



## STAP 5: INTERVENTIE BEDENKEN

In deze stap bedenken scholieren een idee voor een interventie om het zwerfafval te verminderen op hun route. Deze interventie speelt in op de belangrijkste factoren die ze in stap 4 in kaart hebben gebracht. Laat scholieren eerst zelf brainstormen over interventies om de creativiteit te stimuleren. Wanneer je voorbeelden aanreikt, zijn ze snel geneigd om dat over te nemen. Komen ze er niet uit? Gebruik de Handleiding voor Gemeenten: Schone Lange Snoeroutes ter inspiratie voor interventies.

### VOORBEELD KOPPELING ANALYSE EN INTERVENTIE

Uit de analyse bleek bijvoorbeeld dat de afvalbak die langs de route staat niet opvalt, waardoor scholieren er makkelijk langs fietsen. Ook bleek dat scholieren zich niet verantwoordelijk voelen. Een idee voor een interventie is dat scholieren borden of grondcommunicatie ontwerpen waarop staat hoe ver het nog is tot de volgende afvalbak. Deze kan een professionele partij vervolgens uitvoeren. Scholieren hebben het ontwerp zelf gemaakt, waardoor het gevoel van eigenaarschap mogelijk hoger wordt. Daarnaast wordt de boodschap dan vanuit scholieren gebracht, waardoor andere scholieren de boodschap sneller aannemen. Deze techniek noemen we 'gelijken gebruiken als zender'.

## STAP 6: KOSTEN-BATEN ANALYSE

Bij het bedenken van een interventie is het belangrijk dat scholieren nadenken over de kosten en baten van de interventie. Een hele dure, mooie interventie is leuk om te bedenken, maar niet realistisch in de praktijk. Hierover maakt de school zelf afspraken met de scholieren. De school of gemeente kan een budget beschikbaar stellen, waarna scholieren de uitdaging aangaan om binnen dat budget een interventie te bedenken.

## STAP 7: IMPLEMENTATIE VAN DE INTERVENTIE

Laat scholieren hun ideeën presenteren aan hun klasgenoten en aan de gemeente. Hiervoor kan je als school een tentoonstelling of evenement organiseren. Uit de ideeën van de scholieren wordt per route het beste idee gekozen. Laat scholieren zelf stemmen op ideeën voor de route die zij zelf fietsen. Dan verhoog je de affiniteit met de interventie wanneer deze ook daadwerkelijk wordt geïmplementeerd; het is immers de interventie waar zij zelf voor hebben gekozen.

De beste interventies worden geïmplementeerd per route, het liefst met behulp van de scholieren zelf.

## EFFECTMETING

Om erachter te komen of de interventie ook daadwerkelijk resultaat heeft, is een effectmeting van belang. Een effectmeting is een nauwkeurig en tijdrovend proces. We raden dan ook af om scholieren dit te laten doen, als je betrouwbare en valide resultaten beoogt.

In de Handleiding voor Gemeenten: Schone Lange Snoeproutes lees je hoe je een goede effectmeting doet op een lange snoeproute.

Wanneer je toch meer uitdaging wenst voor scholieren kun je ervoor kiezen om hen op deze manier een voor- en nameting uit te laten voeren, zodat ze zelf meer inzicht krijgen in het proces van een meting en het effect van hun interventie. De resultaten zijn dan mogelijk niet betrouwbaar en valide. Ook kan het leiden tot scepticisme onder scholieren, wanneer blijkt dat hun eigen interventie niet voldoende oplevert.



# BIJLAGEN

# BIJLAGE 1: MEETFORMULIER SCHOONBELEVING

## 1. Wat is het probleem?

- Beschrijf het probleem zo concreet mogelijk, wat is precies het probleem?
- Ligt er veel zwerfafval op de gehele route of slechts op een deel van de route?
- Om wat voor soort zwerfafval gaat het?

## 2. Waarom is het een probleem?

- Er zijn veel redenen te bedenken waarom zwerfafval ongewenst is, maar probeer in kaart te brengen waarom het juist op deze locatie een probleem is. Gaat het om de beeldkwaliteit, overlast voor bewoners, milieuvervuiling, etc.?

## 3. Voor wie is het een probleem?

- Wie heeft er last van het zwerfafval op de betreffende route? Dit kunnen meerdere partijen of mensen zijn.

## 4. Sinds wanneer is het een probleem?

- Is de snoeproute altijd al vervuild geweest of is er een duidelijk startpunt?

## 5. Wie zijn de betrokken partijen?

- Wie zijn alle partijen die met het zwerfafvalprobleem te maken hebben?  
**Let op:** dit zijn niet alleen de vervuilers of de mensen die er last van hebben. Denk hierbij ook aan partijen als scholen, ophaaldiensten en de gemeente.

## 6. Neemt het probleem de afgelopen tijd toe of af?

- Zijn er gebeurtenissen die de vervuiling erger of minder erg hebben gemaakt?

## 7. Wat zijn mogelijke oorzaken?

- Hoe komt het dat de snoeproute vervuild is?

## 8. Wie is of zijn de doelgroep(en)?

- Wie moet zijn gedrag veranderen om de snoeproute schoner te krijgen?

# BIJLAGE 2: CHECKLIST OMGEVINGSFACTOREN

## 1. Staan er voldoende afvalbakken?

- Staan er afvalbakken aan het begin van de route? (Daar waar scholieren hun eten en drinken kopen?)
- Staan er afvalbakken aan het einde van de route? (Vaak is er een duidelijk punt op de route vlak voor scholieren hun dorp weer ingaan. Met andere woorden, kunnen scholieren hun verpakkingen nog ongezien weggooien voor ze thuiskomen?)

## 2. Vallen de bakken voldoende op?

- Kunnen scholieren de bakken duidelijk zien vanaf de fiets en trekken deze de aandacht?

## 3. Zijn de afvalbakken schoon en heel?

- Zijn de afvalbakken goed te gebruiken? Werkt de klep (als die er is)? Zijn er geen tekenen van vandalisme?
- Zijn de afvalbakken schoon?

## 4. Kunnen scholieren vanaf de fiets het afval weggooien in de bakken?

- Staan de bakken op een plek waar scholieren vlak langsfietsen, of toch al moeten stoppen? (Denk aan stoplichten, pont etc.)
- Zijn de openingen van de afvalbakken dusdanig dat scholieren hun afval hier makkelijk in kunnen gooien?

## 5. Zijn er op de snoeproute andere sporen van vandalisme of vuil te zien?

- Zie je langs de route bijvoorbeeld veel graffiti?
- Zijn er donkere, anonieme plekken zoals tunneltjes onderweg?
- Zijn er veel plekken met een vervallen uitstraling?

## 6. Is de omgeving van de snoeproute schoon?

- Ligt er veel afval op de route, in de berm of rondom de afvalbakken?